
Dydenes gjenkomst

REDAKSJONELT

AARNES A

Artikkelserien om dyder og verdier i medisinen avsluttes i dette nummer av Tidsskriftet

Moderne legevitenenskap har vokst ut av en naturalistisk filosofi. Går vi til de fire store i det 19. århundres norsk litteratur, fremtrer legen som det opplyste standpunkts mann. Han vet noe de andre er uvitende om: At alle menneskelige problemer har sin opprinnelse - og løsning - i fysiologien. I en slik verden er presten selvfølgelig skurken.

I dag er helsesektoren et sted for nytenkning. Naturalistene med *biologien alene* har mistet begeistring; på den annen side slår heller ikke *sjelens* talsmenn med dørene. Fremveksten av nye disipliner som medisinskanthropologi og medisinsk etikk, for ikke å glemme floraen av alternativ medisin, tyder på at en ny definisjon av mennesket er under forberedelse: Mennesket er ikke et kroppsvesen, heller ikke et åndsvesen; da det er i stand til å forstå - empatisk og teoretisk - seg selv og omverden, må det kalles et *meningsvesen*.

Ifølge de nye antropologiske signaler lever mennesket relasjonelt i kretser av mening, hvor f.eks. den biomedisinske forståelsesmodell danner én krets, som krysses av andre kretser fra fysiologi til eksistenshermeneutikk, i vekslende avstand fra fenomenet menneske.

I ettertid kan vi se at dualismen, læren om de to atskilte substanser - ånd og materie, sjel og legeme - som kom med moderniteten, var en nødvendig forutsetning for oppblomstringen av vitenskap og teknikk. Det var da objektivitetskriteriet ble innført, med formelen *la molécule n'est pas malicieuse* (= molekylet er ikke ondsinnet) at den utstrakte verden ble håndgripelig og omformbar. Hadde det vært "ondsinnnet", kunne det ha funnet på å spille forskeren et puss!

I dag er det de utilsiktede skadevirkningene av dualismen som kjennes utfordrende. Drømmen om å overvinne dualismen romsterer i dagens filosofi og enkeltvitenskaper. Og det synes å haste, for de to antagonistene, verden og

subjektet, kroppen og sjelen trues med uttørring; verden av overforbruk, sjelen av fremmedfølelse.

Bidragene i Tidsskriftets artikkelserie i de tre siste numrene drøfter dydenes meningskrets, de antikke dyder, dekristne og borgerdydene. Antikkens dyder, utformet av Platon og Aristoteles og eksemplifisert hos Sokrates, hørte hjemme i en kosmologi hvor meningen med menneskelivet var klar: Det gjaldt å få del i lykken og det edle liv. Det var hva dydene skulle "duge" til. De kristne dyder, tro, håp og kjærlighet, har aldri vært ansett for å skulle "duge" til frelsen; de var reflekser av lyset fra troens gjenstand, *lumen ex lumine*. Borgerdydene, frihet, likhet og brorskap, løsrev seg i det 18. århundre fra den antikke dydskosmologi og fikk en spesifikk oppgave; å regulere det sosiale liv ved å innstifte samfunnsånden, eller "sedeligheten" (Hegel).

Legevitenskapen som vokter grensene mellom liv og død, angår oss alle. At fordypelsen i dydene kommer fra det hold, viser et fag som er villig til å kvitte seg med gamle fordommer, naturalistiske så vel som spiritualistiske, for å søket menneskelige i nye sammenhenger.

Nå kan man riktignok spørre: Utover en yrkesetisk ramme, hva skal vi med dydene i dag? Dydene "duger" i en verden hvor det hersker konsensus om målet, i en "teleologisk etisk tradisjon" (1). Men hersker det konsensus om noe livsmål idag? Er det ikke nettopp bortfallet av finaliteten som kjennetegner moderne livsfølelse? Hva skal man f.eks. med "tapperheten" når man ikke lenger erfarer noe som meningsfull styrkeprøve? Den antikke tapperhet "dugde" til vern om den enkeltes liv, til forsvar av Staten, til bekreftelse av "dagens likevekt" i den kosmiske orden. Ser vi ikke tegn på at den i dag degenererer til atletisme eller olympisk "lek"?

Og rettferdigheten, hva "duger" den til når den ikke opplyses av det edle motiv? Hos Ibsen kalles den en sykdom (retskaffenhedsfeber) (2), og reformatoren av skole og forskning i Norge, Gudmund Hernes, påstår at "rettferdighet er rett og slett uforklarlig uten brøkgregning" (3). Derfor var det grov urett som ble begått mot arbeiderne i vingårdensom fikk lik lønn for ulik arbeidstid. Hittil har man trodd at en helt annen herre hadde privilegium på en slik utlegning av den hellige skrift (4)!

Vi skal altså ikke være fremmede for den tanke at dydenes gjenkomst skjer samtidig med oppspaltningen av livsmålet. Og kanskje er det i ferd med å danne seg en ny konsensus: At det normale er at livet ikke har noe mål? Men da er vi på vei inn i et hedenskap som verden ikke har sett maken til, hvor dydene ikke "duger" til noe annet enn det jeg finner for godt å bruke dem til, og som jeg kaller "det gode liv". Man skal derfor vokte seg for å tro at det dreier seg om etikke når det i dag reklameres for "det gode liv"!

Når dydene - de antikke så vel som de moderne - har særlig relevans innenfor den medisinske yrkesetikk, er det selvfølgelig fordi få fag er så formålsrettet som medisinen.

I sin søken etter forbindelsen mellom kropp og sjel er dagens leger nødt til å orientere seg i gråsoner. Et visst motsetningsforhold synes å danne seg mellom empati og observasjon. I dag er "objektivitet" nærmest blitt et tabuord.

Det blir spurt: Er empatien et supplement til den medisinske ekspertises spisskompetanse eller et uomgjengeligforstadium til ethvert menneskelig fortrolighetsforhold? Fundamentaetikken, slik den formuleres av Emmanuel Levinas(1906-95) (5, 6) og Zygmunt Bauman (f. 1925) (7, 8), hevder at det utgår et imperativ fra Den annens ansikt som oppfyller begge kravene: Både å være uomgjengelig forstadium til møtet med mennesker og supplement til andre muligefortrolighetskilder.

Asbjørn Aarnes

Asbjørn Aarnes (f. 1923), professor i europeisk litteraturhistorie (fransk) ved Universitetet iOslo 1964-90. I senere arbeider beskjeftiget med filosofiske (etiske) problemer og oversettelser av franskefilosof.

LITTERATUR

1. Løgstrup KE. Etiske begreper og problemer. København: Gyldendal, 1996: 15.
2. Ibsen H. Vildanden. I: Samlede værker. Bd. 4. Kristiania og København: Gyldendalske Boghandel, 1907: 280.
3. Hernes G. Første time. Grunnskolenytt 1992; nr. 2: 9.
4. Bibelen. Matt 20: 1-16.
5. Levinas E. Den annen humanisme. Thorleif Dahls Kulturbibliotek. 2. utvidet utg. Oslo: Aschehoug, 1996.
6. Levinas E. Underveis mot den Annen. Erasmusserien. Oslo: Vidarforlaget, 1998.
7. Bauman Z. Moderniteten og holocaust. Erasmusserien. Oslo: Vidarforlaget, 1997.
8. Bauman Z. Globaliseringen og dens menneskelige konsekvenser. Erasmusserien. Oslo: Vidarforlaget, 1998.

Publisert: 20. april 1999. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. juni 2026.